

References

1. Blazhkevych N. Pedagogichnyj aspekt fizychnogo vyhovannja molodi u shkolah i gromads'kyh organizacijah na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah 1900–1939 rr. / N. Blazhkevych // *Psychologo-pedagogichni problemy sil's'koi' shkoly: nauk. zb. / Uman. derzh. ped. un-t. – Uman': Zhovtyj, 2009. – Vyp.29. – S.213–217.*
2. Bondar A. S. Teorija y praktyka fizychnogo vyhovannja gimnazystiv na Slobozhanshyni u drugij polovyni XIX – pochatku XX st.: Avtoref. dys. ... kand. istor. nauk: 24.00.02 / LDUFK. – L'viv, 2006. – 20 s.
3. Bondar A. S. Osoblyvosti fizychnogo vyhovannja uchniv v gimnazijah riznyh regioniv Ukrai'ny v kinci XIX – na pochatku XX st. / A. S. Bondar, G. Sh. Pryhod'ko // *Koncepcija rozvytku galuzi fizychnogo vyhovannja i sportu v Ukrai'ni: Zb. nauk. st. – Rivne, 2003. – Ch.1. – S.39–43.*
4. Verbyc'kyj V. A. Rozvytok fizkul'tury i sportu v navchal'nyh zakladah Pivdnja Ukrai'ny (pochatok XX st.) / V. A. Verbyc'kyj // *Istorychnyj arhiv. Naukovi studii': Zbirnyk naukovykh prac'. – Mykolai'v: Vyd-vo MDGU imeni Petra Mogyly, 2008. – Vyp.2. – S.116–122.*
5. Verbyc'kyj V. A. Fizyчне vyhovannja u serednih navchal'nyh zakladah Pivdnja Ukrai'ny v 60–70-h rr. XIX st. / V. A. Verbyc'kyj // *Naukovi prac': Naukovo-metodychnyj zhurnal. – T.104. Vyp.91: Istorychni nauky. – Mykolai'v: Vyd-vo ChDU imeni Petra Mogyly, 2009. – S.27–31.*
6. Volkov O. O. Zhinochij fizkul'turno-sportyvnyj ruh na Podilli (1900–1939 rokah) / O. O. Volkov // *Zb. mater. nauk. doslidzhen' studentiv. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Kam'janec'-Podil's'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Ogijenka, 2011. – Vyp.3. – S.21–25.*
7. Gercyk M. S. Vstup do special'nostej galuzi «Fizyчне vyhovannja i sport»: navch. posib. / M. S. Gercyk, O. M. Vaceba. – Vyd. 3–e. – Harkiv: «OVS», 2004. – 176 s.
8. Derzhavnyj arhiv Kirovograds'koi' oblasti. – F.60. – Op.1. – Spr.3.
9. Derzhavnyj arhiv Cherkas'koi' oblasti. – F.5624. – Op.1. – Spr.91.
10. Persha ministers'ka cholovicha gimnazija [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://history.cherkassy.ua/index.php/arkhytektura-cherkas/22-persha-ministerska-cholovicha-himnazija>
11. Svitlychna V. V. Istorija Ukrai'ny: navch. posib. dlja stud. neistorych. special'nostej VZO / V. V. Svitlychna. – K.: Karavela; L'viv: Novyj Svit–2000, 2002. – 304 s.
12. Smirnov V. Z. Reforma nachal'noj i srednej shkoly v 60–h godah XIX v. – M.: Izd-vo Akad. ped. nauk RSFSR, 1954.
13. Stepanjuk S. I. Istorija fizychnoi' kul'tury za blochno-modul'noju systemoju: metodychnyj posibnyk / S. I. Stepanjuk, O. O. Grechanjuk, I. V. Maljarenko. – Herson: HDU, 2006. – 234 s.
14. Tretjak A. M. Vytoky i stanovlennja profesijnoi' pidgotovky vchyteliv fizychnogo vyhovannja v Ukrai'ni [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-06/08tanpeu.pdf>

Ярославська Л. П., кандидат історичних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини,
Черкаський державний технологічний університет
(Україна, Черкаси), mutterlarisa@mail.ru

Загородній В. В., кандидат медичних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини,
Черкаський державний технологічний університет
(Україна, Черкаси)

Фізичне виховання у закладах освіти України в другій половині XIX ст.

В результаті аналізу архівних джерел, спеціальної літератури та їхнього узагальнення, в статті відображено концепцію становлення, розвитку системи фізичного виховання в середніх навчальних закладах України у другій половині XIX ст. Стрімкі зміни в економіці, політичному житті суспільства, активність передової української інтелігенції – науковців, педагогів, лікарів, громадських діячів спонукали до проведення реформування в галузі освіти та введення фізичних вправ в практику навчальних закладів України. Визначені головні причини, що заважали запровадженню гімнастики, серед яких – відсутність нормативних програмних розробок, дефіцит педагогічних кадрів зі спеціальною фізкультурною освітою або низький рівень їхньої підготовки, недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів.

Ключові слова: середні навчальні заклади, гімназії, фізичне виховання, гімнастика, сокольський рух, спортивно-гімнастичний рух.

* * *

УДК 327–055.1(437.1)+94(437.1)

Варгатюк С. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин факультету журналістики
та міжнародних відносин, Київський національний
університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), Liana.V@i.ua

ПРОТИРІЧЧЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО ПРОВІДУ ДИРЕКТОРІЇ УНР У ВИБОРІ СТРАТЕГІЧНОГО ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Досліджені протиріччя представників державного провладу Директорії УНР у виборі стратегічного зовнішньополітичного курсу України. Проаналізовані пошуки українських державних лідерів оптимального вектору зовнішньої політики доби визвольних змагань 1917–1920 років.

Ключові слова: зовнішня політика, стратегічний курс, державний провід.

Сьогодні, коли відбувається боротьба українського народу проти зовнішньої агресії, українська історична наука і зовнішньополітична практика мають знайти органічний зв'язок минулих часів і поколінь українців, що за часів Директорії УНР, як зі зброєю в руках, так і на дипломатичному фронті відстоювали право на самостійне державне буття.

Для вирішення поставленої проблеми автор використав певну джерельну базу. Корпус джерел, де проблеми деяких аспектів зовнішньої політики Директорії УНР відрізняються методологічно автор поділив на окремі групи. Першу групу складають архівні джерела, які вводяться автором в науковий обіг вперше. Це фонди Центрального Державного Архіву Вищих Органів Державної Влади і Державного Управління України (ЦДАВОВУ). Друга група – дослідження науковців, які присвятили своє життя вивченню внутрішньої та зовнішньополітичної практики Директорії УНР, зокрема це – М. Стахів, Р. Симоненко, І. Срібник та інші. Третя група – літературні праці, мемуари та спомини безпосередніх учасників згаданих подій, це – Ю. Тютюнник, С. Шелухін, О. Доценко та інші. Дослідженню зовнішньополітичних аспектів Директорії УНР присвячені праці науковців у пострадянську добу – І. Срібник, П. Демчук та інші.

З огляду на певну кількість наукових праць з дослідження зовнішньої політики України доби визвольних змагань 1917–1921 рр. низка не вивчених та мало досліджених аспектів залишаються бути присутніми. Зокрема, досі не з'ясовано коріння полоніфіцтва голови Директорії УНР С. Петлюри. Адже відомо, що журналіст за фахом С. Петлюра зі вступом Російської імперії у Першу світову війну закликав українство Малоросійської губернії об'єднатися навколо царського престолу та з патріотичним відчуттям битися з ворогом. Подальший хід історії докорінно змінив політичні орієнтації майбутнього лідера Директорії УНР з проросійських на прозахідні, й зокрема на полоніфіцтські. Саме цей останній вектор української зовнішньої політики відіграв сумну роль у міжнародній практиці України підписанням Варшавської угоди у квітні 1920 р., за якою Східна Галичина на довгі роки залишилася під польським пануванням, а радянсько-польська конференція в Ризі 1921 р. остаточно поховала надії на українську державну самостійність.

Мета статті – проаналізувати та усвідомити протиріччя представників державного провладу Директорії

УНР у виборі стратегічного зовнішньополітичного курсу України доби визвольних змагань 1917–1920 рр.

Україні, як і іншим молодим державам, що утворилися на уламках колишньої Російської імперії, однаковою мірою загрожувала Радянська Росія та антибільшовицькі російські військові формування». Нові національні держави мали надію отримати від країн Антанти моральну й матеріальну підтримку в боротьбі з червоною та білою загрозами. Але для цього їм було конче необхідно домогтися визнання світовим співтовариством статусу суверенних, незалежних держав – суб'єктів міжнародного права. Підставою для таких надій були широко проголошені на весь світ «14 пунктів» президента США В. Вільсона, які пропонували взаємні й однакові гарантії незалежності та територіальної цілості як великих, так й малих держав.

Такі сподівання знайшли своє місце у вступі до проекту Конституції УНР, де зазначалося: «Всім націям, які мають непохитне бажання і здібність створити самостійну і незалежну державу, які домагаються здійснення цього – надати це право, щоби це право за ними було визнане другими державами і щоб (в разі потреби) була надана поміч утворити свою власну незалежну державу» [1, с. 90].

Виходячи на міжнародну арену, Директорія УНР одразу ж зіткнулася з повною непоінформованістю світової дипломатії щодо українських справ.

Та й не дивно: з огляду на перебування України протягом століть під владою Російської та Австро-Угорської монархій закордонні політики були слабо обізнані з новою державою. До того ж суспільна свідомість значної частини населення провідних європейських країн довгий час формувалася як свідомість громадян метрополій колоніальних імперій. З іншого боку, Директорія УНР гостро відчувала брак інформації щодо європейських справ, на підставі якої слід було приймати адекватні рішення.

В українських політичних колах існували різні погляди щодо концепцій та напрямків розвитку зовнішньої політики. Так, голова Директорії УНР В. Винниченко прагматично оцінював складність міжнародного становища України наприкінці 1918 року. В своєму щоденнику 28 листопада 1918 року він записав: «Надії на успіх мало. З сходу півдня наступають дончаки. З Румунії, з Чорного моря от-от з'являється війська Антанти. З боку Галичини – поляки» [2, с. 69–70].

Зовсім іншої позиції дотримувався В. Винниченко після успішного завершення повстання: «З міжнародної точки погляду становище України повинно вважатись задовольняючим. Антанта хоч офіційно ще не визнала Українську державу, однак про невизнання її тими ж державами Згоди нічого не було заявлено» [2, с. 69–70].

Оптимістичний погляд голови Директорії на міжнародне становище України пояснювався надією на можливість нейтралітету до таких сил, як Антанта та Радянська Росія. У відозві до населення України В. Винниченко вперше після повалення гетьманського уряду офіційно заявив, що «РСФРР не відомо по яких причинах розпочала якісь операції проти Української Республіки» [3, с. 175–176].

На думку автора, оптимізм В. Винниченка щодо міжнародного становища України мав далекоюсяжну

ціль, а саме – показати радянському уряду Росії, що Директорія сприймає дії Червоної армії на території України як непорозуміння.

Концепції нейтральності у зовнішній політиці В. Винниченко дотримувався і після залишення посади голови Директорії та виїзду на еміграцію. Звідки до своїх колег по партії він писав: «Ми не повинні ні з Антантою, ні з поляками, ні з румунами, ні тим паче з Колчаком–Денікіним вступати ні в які угоди й спілки» [4].

Проте В. Винниченко залишав відкритим питання щодо відносин з Радянською Росією: «Ні з погляду міжнародного, ні з погляду внутрішнього порозуміння з більшовиками на ґрунті національно-української радянської влади не може бути шкідливим для суті нашого руху – національного відродження, а також і для форми її державності» [4].

Порозуміння з Москвою В. Винниченко сприймав нерівнозначно. Влітку 1920 року він вів переговори з радянським урядом щодо співпраці.

Після повернення на еміграцію колишній голова Директорії УНР передбачав два варіанти розвитку україно-російських відносин? «Або порозуміння з більшовиками на ґрунті прийняття нами радянської влади, а ними самостійності України і українського характеру радянської влади, або боротьба мілітарна до останньої можливості власними силами?» [5, арк. 23].

Через даремні спроби порозумітися з Радянською Росією більшість членів українського уряду і представників політичних партій зайняли запропоновану С. Петлюрою антибільшовицьку позицію, шукаючи союзника в обличчі Антанти. «В більшовизмі порятунку не має, зазначалося у відозві Головного отамана військ УНР до населення Соборної України, більшовизм на українському ґрунті не приймається, бо може посіяти нову громадянську війну, нове кровопролиття» [6, с. 86].

Головний отаман не втрачав надії, що Антанта, зокрема французький уряд, з симпатією сприймає героїчні прагнення українського народу до незалежності та підтримає Директорію УНР морально й матеріально. Але безперервна оборонна війна протягом 1919 року примушувала С. Петлюру віддавати значно більше уваги вирішенню проблем оборони республіки, розбудові армії, питанням збройної боротьби і менше займатися справами зовнішньої політики.

Така пасивність у зовнішньополітичній діяльності Директорії УНР на чолі з С. Петлюрою спричинилася до відсутності відповідної концепції щодо відносин з країнами Антанти. Українському політичному провідові необхідно було знати про існуючий поділ сфер впливу на сході Європи між Англією та Францією.

Таким чином, на основі такого розподілу Україна підпадала під французький вплив. С. Петлюра мусив рахуватися з таким становищем відповідною корекцією зовнішньої політики і домагатися підтримки з боку французького уряду.

Список використаних джерел

1. Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції. – К., 1993.
2. Будков Д., Веденєв Д. Система зовнішньополітичного інформування в часи Директорії УНР // Політика і час. – 1993. – №10.
3. Винниченко В. Відродження нації. – Київ–Відень, 1920. – Т.3.

4. Народна Воля від 2.01.19.
5. ЦДАВОВУ. – Ф.3696. – Оп.1. – Спр.12.
6. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні / Енциклопедичний довідник. – К., 1987.

References

1. Sljusarenko A., Tomenko M. Istorija ukrai'ns'koi' konstytucii'. – K., 1993.
2. Budkov D., Vedenjejev D. Systema zovnishn'opolitychnogo informuvannja v chasy Dyrektorii' UNR // Polityka i chas. – 1993. – №10.
3. Vynnychenko V. Vidrozhennja nacii'. – Kyi'v–Viden', 1920. – T.3.
4. Narodna Volja vid 2.01.19.
5. CDAVOVU. – F.3696. – Op.1. – Spr.12.
6. Velykyj Zhovten' i gromadjans'ka vijna na Ukrai'ni / Encyklopedychnyj dovidnyk. – K., 1987.

Vargatyuk S. V., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of International Relations, Faculty of Journalism and International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), Liana.V@i.ua

Conflicts of representatives of the state leadership of the Director of the UPР in the choice of strategic Ukraine's foreign policy

Analyzed the contradictions of representatives of the state leadership of Ukraine's foreign policy era of the Directory of the UNR.

Keywords: foreign policy, strategic policy, public administration.

***

УДК 94(477=112.2)(045)

Васильчук В. М.,

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України і туризмознавства, Київський національний лінгвістичний університет (Україна, Київ), vladimir_vasyl@ukr.net

СТОРИНКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ НІМЦІВ

Проаналізовано господарсько-економічний розвиток життя німецьких поселенців в Україні. З'ясовано причини переселення німців на українські землі. Проаналізовано основні напрями діяльності та загальний рівень розвитку німецьких господарств. Показано, що друга половина XIX – початок XX ст. стали періодом пристосування німецьких колоністів до умов життя й господарювання на українських землях. Зазначається що, в цілому їм вдалося налагодити ефективну діяльність, яка створила значний вплив на соціально-економічний розвиток України. У сфері сільського господарства колоністи успішно поєднували європейський досвід із місцевими землеробськими традиціями, максимально використовували унікальні природно-кліматичні умови та ресурсний потенціал України. Підкреслено, що перша світова війна та репресивні заходи царизму проти колоністів завдали значної шкоди не тільки їхнім поселенням, а й усій економіці України.

Ключові слова: німецькі поселенці, колоністи, сільське господарство, іноземна колонізація, аграрні відносини, національне питання, репресії.

Процес переселення та становище українських німців в країні являє собою науковий інтерес. Мета цієї статті є прагнення проаналізувати стан та дії німецької спільноти, яка складає невід'ємну частину історії України. Питання розвитку колоністського руху німців досліджувалося в роботах багатьох науковців в різні періоди історії України. Починаючи з XIX ст. з'являється зацікавленість до вивчення етнічного складу Росії, що було пов'язано зі значним напливом громадян іноземного походження в імперію. Перші ґрунтовні дослідження А. Клауса, А. Веліцина, Г. Писаревського, в яких розкривається освоєння України, вийшли в світ в кінці XIX ст. [1; 9]. Використані ними при проведенні дослідження архіви Правлячого Сенату, Іноземної колегії дозволили повною мірою відтворити механізм та засоби залюднення присланих територій за допомогою колоністів. Крім вищезгаданих наукових робіт для

нас особливий інтерес представляють В. Кабузана, І. Кулиничча, Н. Кривець, С. Бобилевої та ін. [2; 14]. Західноєвропейська наукова громадськість звертає увагу на історію німців України постійно. Так, значними є наукові розробки дослідників, які вивчають етнічну історію німців в Україні: Р. Унтершутц, І. Флейшгауер, С. Кольмер, С. Мюлер та ін. [3].

Про німецьких мандрівників, купців, ремісників, місіонерів, дипломатів у містах на Дніпрі неодноразово згадують стародавні джерела. Перші офіційні контакти між германцями та слов'янами починаються в VIII ст., за часів правління імператора Карла Великого, який доручив торгівлю з ними своїм особливим чиновникам. У 957 р. княгиня Ольга з посольством відвідала Константинополь, де зустрічалася з Оттоном I Великим. Окрім питання про надіслання християнської місії, вона клопоталася про встановлення відносин – «миру й дружби» між країнами. В цей період з'являються німецькі торговельні поселення в Києві, Володимир-Волинському, Луцьку та інших містах.

Після навали Батия збільшується кількість німців на українські землі, їх запрошують для відбудови зруйнованих міст і розвитку торгівлі та ремесел. Своєрідними були умови появи німців на Закарпатті. Перші переселенці були за походженням із північних німецьких областей Нижньої Саксонії, Фландрії й селилися в нинішніх райцентрах Береговому, Тячеві та інших населених пунктах. У XI ст. територія Берегового була першою в Закарпатті, де міцно осіли угорські феодалі. Як свідчить грамота 1098 р., землі ці належали братові угорського короля. Після його смерті вони відійшли до Ламперта – його сина, котрий і заснував місто Лампергаза (дослівно – дім Ламперта). Угорські феодалі, зацікавлені в збільшенні прибутків зі своїх володінь, запрошують сюди німецьких колоністів, передусім ремісників. У XIII ст. у місті було стільки колоністів, що це призвело до зміни його назви – Ламперсас («сас» – саксонець). І тільки з 1507 р. місто називається вже Берегас. Утім, і село Сасове Виноградівського району своєю назвою теж підтверджує, що воно дійсно засноване саксами [4].

За експансії Литви та Польщі на українські землі німецька колонізація посилюється. Цьому сприяють різні пільги й магдебурзьке право, що їх надавали німцям литовські князі та польські королі. Окремі українські міста опиняються під орудою німців. У XIV – XVI ст. німецькі колоністи ставали війтами й членами управи. З'являються цілі вулиці, слободи, заселені іноземними лікарями, ювелірами, аптекарями, будівельниками та ін.

У XV – XVI ст. південноукраїнські землі стали одним із центрів формування козацтва. Цікаво що, в реєстрі запорожців 1581 р. зустрічаємо вихідців з німецьких земель. У реєстрі 1649 р. після Зборівського договору зустрічаємо німецькі прізвища: Максим Цимерман, Янко Німець, Андрій Тузен, Андрій Острогман та ін. [5, с. 16]. У гетьмана Б. Хмельницького німці служили армії. Так, існує лист, який 6 листопада 1648 р. гетьман направив до полковника німецьких рейтарів у Замості Людвіга Вайсера з пропозицією перейти на його бік. 1653 р. в складі корпусу Т. Хмельницького, який у ходив у Молдавію на допомогу господарю Лупулу, був німецький загін з